

ד"ר יהושפט נבו

אחאב מלך ישראל – מלך מול יוצרו

אחאב מלך ישראל זכה לסיקור נרחב במקרא, למרות שהוגדר כמלך שעבד עבודה זרה. דומה כי בפרשת אחאב מציג המקרא סיפור קלאסי של אדם מול בוראו, המתלבט בבחירת דרכו, הן כמלך והן כאיש פרטי, נתון ללחצים בין כוחות קוטביים, בין הטוב והרע. במרכזם של האירועים המסופרים על אחאב עומדת הבחירה התפשית, המחייבת את האדם, המלך, לשרות עם יוצרו מול יוצרו.

אחאב נחשב בעיני חז"ל כמלך אדיר:

"שנו רבותינו: שלושה מלכו בכיפה, אחאב בן עמרי ונבוכדנאצר ואחשורוש. אחאב דכתיב 'אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך ואמרו אין, והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה' [מלכ"א י"ח, י]. ואי לאו דמלך, מי מצי משבע להו?"¹

עדות לגדולתו הצבאית מצויה גם בכתובת קרקר המספרת על קואליצית מדינות האזור שהתארגנו לעצור את הסכנה האשורית בשנת 853 לפנה"ס. בראש קואליצית המדינות עמד אחאב מלך ישראל. לפי המסופר בכתובת הצליחו מדינות האזור לגייס 4000 מרכבות, כשמתוכן אחאב עצמו תרם 2000² אחאב דמות אמויולנטית (דו-ערכית) במקרא ובעיקר בעיני חז"ל. הן המקרא והן חז"ל מוצאים בו צד חובה וצד זכות.

המקרא מעיד עליו: "וילך ויעבד את הבעל וישתחו לו" [מלכ"א ט"ז, לא]. וכן "ויוסף אחאב לעשות להכעיס את ה' אלקי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו" [שם, לג]. אולם מאידך, כאשר מלך ארם דורש ממנו את כספו וזהבו ונשיו ובניו, אין הוא מתנגד, אבל על ספר התורה הוא מגן בחירוף נפש. דרישתו של מלך ארם לקחת את "מחמד עיניך", גורמת לאחאב לפנות לזקני הארץ, ולפי עצתם הוא מתנגד.

חז"ל דרשו את הפסוק "והיה כל מחמד עיניך שימו בידם ולקחו" (מלכ"א כ', ו) – זו התורה, שנאמר "הנחמדים מזהב ומפז רב" [תהלים י"ט, יא].

1. מגילה יא, ע"א.

2. שי ייבין, "הממלכה המפולגת", ההיסטוריה של עם ישראל, ימי המלוכה, היסטוריה מדינית, תל אביב תשמ"ב, עמ' 95-96.

"כיוון ששמע מלך ישראל זה, אמר: "אין זה שלי, אלא של זקנים הוא. כיון ששמע לעצת הזקנים, מיד יוצא מלך ישראל ויד את הסוס ואת הרכב והכה בארם מכה גדולה" [שם כ'].³ וכן אמרו: "מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה? מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות".⁴ וכן דרשו: "אחאב וותרן בממונו היה, ומתוך שההנהגה תלמיד חכמים מנכסיו כפרו לו מחצה".⁵

הקשר עם החוף הפיניקי

הקשר עם ערי החוף הפיניקי, צור וצידון, החל עוד בימי דוד. דוד שהשתלט על עמי הסביבה שיעבד את עמי עבר הירדן המזרחי, אולם עם החוף הפיניקי קיים מערכת קשרים מיוחדת, המבוססת על שיתוף אינטרסים. שום כובש לא העלה על דעתו לרמוס ערים אלו, אלא לנצל את הפוטנציאל הטמון בהן, בהיותן בעלות ידע בבניה, בספנות ובכריתת ארזים.

דוד בונה את ביתו בסיוע חרשי קיר וחרשי עץ צוריים [דבה"א י"ד, א]. דוד אף מכין חומרי בניה למקדש, כאשר הצידונים והצורים מספקים לו עצי ארזים. [שם כ"ב, ד]. גם שלמה בנו נעזר בהם לבנין בית המקדש [מלכ"א ה', כ-כה], ובתמורה מספק להם תוצרת חקלאית [שם]. קשרים אלה התקיימו במשך דורות, ואחאב מלך ישראל מגדיל לעשות כשהוא ממסד קשרים אלו בנשואין.⁶

דמותו של אחאב

יצויין, שעבודת הבעל של אחאב נתמכה באידיולוגיה, שעיקרה לפי חז"ל, היא "עזב ה' את הארץ" ואיננו משגיח עליה: "א"ר יוחנן: שכתב על דלתות שומרון, אחאב כפר באלוקי ישראל, לפיכך אין לו חלק באלוקי ישראל".⁷ וכל כך למה?

חז"ל מסבירים זאת בתיאור מפגש שהיה לאחאב עם אליהו הנביא כאשר באו לנחם את חיאל בית האלי, על מות שני בניו. אחאב ניחם את חיאל בכך ששני בניו לא מתו בגלל קללת יהושע, שכן לדבריו, משה הבטיח עצירת גשמים על עבודה זרה [בפרשת ויהי אם שמוע] ואילו הוא, אחאב עובד עבודה זרה ואין עצירת גשמים. ואם נבואת משה לא נתקיימה, אומר אחאב, קללת יהושע תלמידו, ודאי שאיננה מתקיימת.⁸ מה ניתן ללמוד ממדרש זה על אודות אחאב? לשם כך נזדקק לתשובת המלבי"ם.

3. שמות רבה ג', ח.

4. סנהדרין קב, ע"א.

5. שם.

6. ראה ח' רביב, מבית אב לממלכה - ישראל בתקופת המקרא. ירושלים תשל"ט, עמ' 137-138.

7. סנהדרין שם, ע"ב.

8. ירושי סנהדרין פרק י' הלכה ב'. מובא גם בסוף בבלי סנהדרין.

בימיו בנה חיאל

עד עתה הגם שעבדו העגלים, לא פקרו עדיין בכל שורשי האמונה, והיו יראים מפני השבועה והאלה של יהושע. ועתה שראו שאחאב עושה כל התועבות ואין ה' מענישו, כפרו בהשגחה ובנבואה ולא חשו על קללת יהושע, ולכן בנה את יריחו. והגם שראה שקללת יהושע נתקיימה באבירם בנו, לא שת לבו גם לזאת, ותלהו במקרה"⁹.

נעיין בדברי חז"ל ובמלבי"ם, אשר לימדונו פרק בהתפתחותה של הכפירה ועזיבת ה', התקפה מאז ועד ימינו אלה. הטעות נובעת מהנסיין היומרי להבין את דרכי הבורא בהשגחה ובהנהגת עולמו, ולהחליט על פי אמות מידה אנושיות כיצד צריך הקב"ה להתנהג במצב נתון. לפי זה, נראה שדברי ההסתה של איזבל נפלו על אזנים כרויות ועל לב שזרעי הכפירה בהשגחה העליונה כבר נבטו בו¹⁰.

מן האמור עד כה ניתן להסיק אודות דמותו של אחאב, ואולי אף למצוא אפשרות לדונו לכך זכות, כפי שעשו חז"ל. מלכתחילה היה אחאב מוקיר תורה ותלמידי חכמים, והיה אף מוכן למסור את נפשו על הצלת ספר התורה, אלא שהנסיבות המלכותיות שיבשו את דרכו. נישואין פוליטיים היו מקובלים בעולם העתיק, ובישראל – מימי דוד ושלמה. הקשרים הטובים עם הפיניקים בצפון מערב המדינה, שנמשכו מאות שנים, צברו תאוצה, ונישואי אחאב לבת מלך צידון היו תוצאתם. מכאן ועד להשפעה דתית הדרך קצרה. בין לבין ניבעו גם פרצות באמונתו בהשגחה אלוקית, כפי שלימדו חז"ל.

יושם אל לב, שאלהו הנביא מתייחס אליו כאל "פוסח על שתי הסעיפים", ומנסה להשיבו בתשובה. קשריו ומפגשיו עם אחאב מוכיחים על כך. לשם השוואה נזכר בכך שעם בנו – אחזיה, אין לאלהו כל שיח ושיג. כאשר הלה שולח לאלהו משלחת בראשות שר חמישים, אין אליהו טורח לפגשם, והוא שורפם באש מן השמים [מלכ"ב א', י, יב]. אחזיה כבר אבוד בעיני הנביא ואין טעם בקשרים אתו. לא כן אביו אחאב, שיש לנביא תקוה להשיבו.

לא לשוא מספר לנו הכתוב שאלהו פוגש את אחאב בדרכו לחפש מקורות מים להחיות את עם ישראל. הכתוב מטעים שאחאב ועובדיה חילקו את הארץ וכל אחד מהם הלך לבדו לחפש מקורות מים מפני הרעב הכבד [מלכ"א י"ח, ו].

9. פירוש המלבי"ם למלכ"א ט"ז, לד.

10. אף אברבנאל בפירושו בא חשבון עם אחאב, באמרו: "הנה ספר זה [פרשת חיאל בית האלי], בכאן, להעיר על רשעת אחאב וקושי לבבו, שאף על פי ששמע דבר מתמיה כזה, שהיה מורה כי יש אלוקים שופטים בארץ ולא יחזיק ביד מרעים, לא התעורר ולא שת לבו גם לזה לירא את ה', אבל שקד על חטאתיו והוסיף עליהם רק רע כל היום".

היינו, מודגשת מסירות הנפש של אחאב למען עם ישראל, בכך שלא הסתפק בשליחת שליחים, אלא הטריח את עצמו ללכת ולחפש בעצמו. מלך כזה המוחל על כבודו ומטריח את עצמו למען עם ישראל [ועוד נראה בהמשך שגם ביום מותו הוא מסר נפשו למען העם] ראוי להתייחסותו של הנביא, גם אם הוא עובד עבודה זרה. עוד יאמר לזכותו, שגם בפרשת הר הכרמל, אחאב משתף פעולה עם הנביא. למרות היותו בעצמו עובד הבעל, אחאב מקבץ את ארבע מאות נביאי הבעל להר הכרמל [שם י"ח, יט-כ]¹¹. יורשה לנו להעיר, שאולי בסתר לבו אחאב מעוניין שבמבחן הר הכרמל תוכח אפסותו של הבעל. לאחר סיומה של פרשת הר הכרמל, אליהו חולק כבוד לאחאב ורץ לפני מרכבתו עד בואך יורעאלה [שם, מו]¹².

פרק י"ח שעניינו התגלות ה' על הר הכרמל, הנצחון על אמונת הבעל והריגת ארבע מאות נביאי, מעורר תקווה גדולה לשיבת עבודת ה' לבית המלך ולעם ישראל כולו. לפי סיום הפרק נראה שתקווה גדולה נתעוררה גם מן השמים, שהרי בשעה זו נתרצה ה' לארץ והחל יורד גשם [שם, מ"ו].

כבר בפרשת חיל בית האלי, ראינו, על פי חז"ל, שאחאב טען לחוסר השגחה אלוקית על הארץ, וכי הכל נתון למקורות. מדוע בתגובה לכך עצר אליהו הנביא את הגשמים? כיוון שגשם הוא לכאורה תופעה טבעית, אבל בארץ ישראל הוא יורד בדרך נס וכביטוי להשגחה האלוקית על הארץ¹³. לפיכך בחר אליהו בנושא זה שניתן לטעות בו ולחשוב שהוא תופעה טבעית. אמנם כאשר יעצר הגשם שנים אחדות, קשה יהיה לתלות זאת בתופעה טבעית, ועל כרחו יבין אחאב שיש כאן יד ה'. חידוש הגשם, ובעצמה רבה, מיד עם תום הנסיון בהר הכרמל, מלמד על כך שהי' נענה לארץ ומאיר פניו אליה, רמז לתקווה לשיבת עם ישראל לה'.

יתר על כן, לפני ריצתו של אליהו לפני מרכבת אחאב, נאמר "ויד ה' היתה אל אליהו". כלומר, מעשה זה מקבל חיזוק משמים. וכך כותב המלבי"ם: "וישנס - כי מאז נטה לבו אל אליהו ולכן כיבדו כמלך, כי שב באותה שעה וחשב לקרבו לעבודת ה'" [פירושו לפסוק מ"ו].

התקווה הגדולה ניזונה גם מהעובדה שאחאב נוכח במעמד הר הכרמל ואף

11. לפרשה זו ראה א' סימון, מלחמת אליהו בנביאי הבעל, עיוני מקרא ופרשנות, מנחת זכרון לאריה טוויג, רמת גן תשי"ס, עמ' 51-118.

12. בריצתו לפני מרכבת אחאב, מפצה הנביא את המלך על הפגיעה בכבודו במבואי שומרון, בכרמל ובקישון, ומראה שלא בא לערער על מלכותו של אחאב [א' סימון, "מלחמת אליהו בעבודת הבעל: חלקו של הנביא בהשבת ישראל לאלוקיו", קריאה ספרותית במקרא - סיפורי הנביאים, ספרית האינצקלופדיה המקראית, רמת גן תשנ"ז, עמ' 246].

13. ראה רמב"ן לבראשית י"ז, א.

בהריגת נביאי הבעל, ולא מחת. לדעת א' סימון¹⁴, שתיקתו הכפולה של המקרא אודות מעשי אחאב בכרמל וביזרעאל, באה לומר שבשני מקומות אלה, היה אחאב פסיבי ולא התערב באופן ממשי במהלך הדברים. אולם במעבר שבין פרק י"ח לפרק י"ט חל משבר גדול. אחאב שהיה תחת השפעת הנביא במעמד הר הכרמל, שב לביתו ומספר לאיזבל אשתו את אשר עשה אליהו [י"ט, א]. אחאב ה"פוסח על שתי הסעיפים" נתון מחדש להשפעת איזבל והשפעת הנביא פגה. איזבל הדעתנית, התקיפה והנוקמת, מאיימת על חיי אליהו, הבורח אל המדבר תקוף יאוש: "ויאמר קנא קנאתי לה' אלוקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל, את מזבחותיך הרסו ואת נביאך הרגו בחרב, ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה" [י"ט, י]¹⁵.

אחאב שאיננו עוצר כוח מול איזבל התקיפה, בולט בשתיקתו ובחוסר תגובתו¹⁶. א' סמט¹⁷ מקשה על פחדו של אליהו מאיזבל, ומצטט מדברי הזהר¹⁸ המשווה זאת עם חששו של שמואל ללכת למשוח בן ממשפחת ישי [שמי"א ט"ז, ב] ומשיב על פי חז"ל שאף ששלוחי מצוה אינם ניוזקים, הרי במקום היוק מצוי אין לסמוך על נס¹⁹.

אולם יש להעיר שמצינו נביאים שסיכנו את עצמם כדי למלא את צו ה' ולא יראו. על כך משיב הכותב, על פי דבריו המפורסמים של הנצי"ב²⁰, "דזה הכלל דשכיחא היוקא שאני, אינו אלא מי שעושה מצוה כטבע האדם לקוות שכר וגמול אם בעולם הזה אם בעולם הבא. אבל מי שהוא מופרש לה' בלי שום רצון עצמו כלל, אינו ראוי לפחד משום דבר, אפילו מהיוקא דשכיחא".

מלחמות אחאב

אחאב זכה לסיקור נרחב במקרא, כולל תיאור מלחמותיו שנערכו בשני גלים. בגל הראשון שתי מערכות: בעמק סוכות ובאפק, ובגל השני מלחמת רמות גלעד. הראשונה מתחילה במצור ששם בן הדד מלך ארם על שומרון. י' ידן²¹ מעמיד על

14. במאמרו שם, עמ' 242.

15. לנושא זה ראה י', זקוביץ, קול דממה דקה – צורה ותוכן במלכ"א י"ט, תרביץ נא [תשמ"ב, עמ' 329-346].

16. על בריחתו של אליהו מפני איזבל מעמיד אברבנאל, המציין שה' לא התגלה אל אליהו בדבור, לא בהר הכרמל ולא אחריו, ולכן חשב שהשגחת ה' סרה מעליו ונעזב למקרים, ולכן ברח.

17. אליהו בהר חורב – מלכים א' פרק י"ט, מגדים כא [תשנ"ד, עמ' 63].

18. לפרשת ויגש, בראשית דף ר"ט, ע"א.

19. פסחים ח, ע"ב; יומא יא, ע"א; קדושין לט, ע"ב; חולין קמב, ע"א.

20. בפירושו לשמות ל"ב, כו.

21. "עמק סוכות במערכות דוד ואחאב", היסטוריה צבאית של ארץ ישראל בימי המקרא, ערך י' ליוור, מערכות תש"ל, עמ' 177.

תמיהה לפיה קשה להלום מצב בו אחאב מנהל מו"מ ויוצא לפעולות מלחמה, כאשר העיר שומרון כבר נתונה במצור. לכן לדעתו, כמה מן השלבים המכריעים במו"מ שניהל עם בן הדד אירעו כשעיקר הכוח הארמי היה עוד רחוק משומרון. המחבר מבסס את דעתו על כך, שלאחאב היה עוד סיפק ויכולת לקרוא לכל זקני הארץ לשם התייעצות [וראה שם הוכחות נוספות]. מלך ארם מציג לאחאב דרישות כניעה מחפירות. כאשר אחאב עומד בגאוה מול חלק מדרישותיו, הוא מתבשר על ידי נביא שיכה את ארם²².

לפי תיאור המערכה הצבא הארמי יוצא כשבן הדד וחבר עוזריו משתכרים בסוכות. להבנת מהלך הקרב יש להבין את המושג "סוכות". לדברי תרגום יונתן הכוונה לסוכות בנויות, וכן "דעת מקרא" בפירושו הראשון: מעונות ארעיים. אולם אנו נקבל את הסברו של יגאל ידין²³, המובא גם ב"דעת מקרא" בפירושו השני, שהכוונה לעיר סוכות שעל היבוק. הסבר זה מבאר את נצחונו המפתיע של אחאב על חיל הרכב הארמי.

לדעת ידין²⁴, אחאב שהכיר יפה את התנאים הטופוגרפיים של ואדי פריעה ושל האזור שבסביבת שומרון, החליט שלא לחכות לצבא הארמי שיתקוף את שומרון, אלא יצא לקראתו ותקף אותו כאשר עיקר הכוח הארמי פרוש לאורך הוואדי. תיאום זמן ההתקפה למצב ההתפרשות של הכוח הארמי בתוך הוואדי, היה השיקול העיקרי בתכנון ההתקפה²⁵.

גם בסוף המערכה, לאחר הנצחון, זוכה אחאב לחיזוק של נביא [כ', כב]. בהמשך מתוארת תגובת עבדי מלך ארם לתבוסתם, בטענה ש"אלוקי הרים אלוהיהם על כן חזקו ממנו. ואולם נלחם אתם במישור, אם לא נחזק מהם" [כג]. אכן כעבור שנה נערך קרב נוסף במישור אפק, שמיקומו לדעת רבים, בדרום רמת הגולן²⁶. במלחמה הכו בני ישראל את צבא ארם, והנותרים שנסו אל העיר אפק, נהרגו כאשר חומת העיר נפלה עליהם [כ', כט-ל].

יושם אל לב, כי בשתי מערכות אלו, אחאב זוכה לעזרת שמים. בקרב הראשון הוא מתבשר על ידי נביא שמלחמתו רצויה בעיני ה', ואכן הוא זוכה בה לנס נסתר. הצלחתו לתפוש את הצבא הארמי בדיוק ברגע הנכון, כאשר חיל הרכב פרוש לאורך הוואדי, מלמדת על סייעתא דשמיא.

22. לפי פירוש "דעת מקרא", אחאב לא העלה על דעתו לדרוש את ה', ואף לא עלה על דעתו שסירובו לדרישות בן הדד מכונן לדעת ה', והביטוי "והנה", מורה על כך שאחאב מופתע מהופעת הנביא.

23. שם, עמ' 178.

24. שם, עמ' 179.

25. ועיין גם בהערות המעניינות של ידין, הע' 23, אודות סיטואציה דומה בוואדי פריעה במלחמת העולם הראשונה.

26. ראה ערך "אפק", אינצקלופדיה מקראית כרך א', עמ' 503.

במערכה השנייה זוכה אחאב לנס גלוי בנפילת החומה על האויב. מה עומד ביסוד הצלחות אלו? דומה כי חברו כאן כמה גורמים יחד. אחאב מקדש שם שמים כאשר איננו נכנע לדרישות בן הדד, שביקש, על פי חז"ל להשפיל את ספר התורה. יתר על כן, הארמים עצמם חרפו מערכות אלוקים בקראם תגר על יכולתו של ה'. הייתה כאן אפוא, מלחמת ה' בארם. הכתוב עצמו מעיד על כך באמרו: "ויגש איש האלוקים ויאמר אל מלך ישראל, ויאמר כה אמר ה': יען אשר אמרו ארם אלוקי הרים ה' ולא אלוקי עמקים הוא, ונתתי את כל ההמון הגדול הזה בידיך וידעתם כי אני ה'" [כ', כח].

לפי דרכנו נאמר, שכשם שכבר ראינו שלאליהו הנביא יש תקווה להשיב את אחאב, כך נראה שגם משמים נותנים לו הזדמנות לשוב [בנוסף על ההזדמנות שניתנה לו בפרשת הר הכרמל]. אולם בהמשך מסופר שאחאב שגה כאשר כרת ברית עם בן הדד [כ', לא-לד], ואכן גם ננוף על כך מפי נביא. מבחינה פוליטית - צבאית נוכל למצוא לאחאב צד זכות במעשה זה. אחאב שניהל פוליטיקה ריאלית, הבין שאם יכה את צבא ארם החוצץ בין ישראל לאשור, מכה ניצחת, יחשוף בכך את הגבול הצפוני של מדינת ישראל להתקפה אשורית. לפיכך כרת ברית עם הארמים.

אולם אחאב הוא מלך יהודי, שזכה להתגלות נביא, ואף ראה ניסים שאירעו לו במהלך הקרבות, ודאי לא היה רשאי לעשות מעשה כזה על דעת עצמו. את שגיאתו של אחאב היטיב לבטא הרד"ק בפירושו לפסוק לה: "וכמו שהאיש הזה מאן להכותו, כן אחאב לא רצה להכות את בן הדד, ועבר על פי ה'. הלא ראה כי הנותרים שנסו אל אפקה הרגם הא-ל כדי שלא יוותר מהם אחד, ולא השאיר בן הדד אלא לנסות בו את אחאב. והוא היה לו להבין כי לא רצה הא-ל יתברך שיוותר אחד מהם, וחמל על בן הדד. והחמלה על הרשעים – אכזריות, כי ידוע כי סופם לעשות מלחמה. וכן שאול שחמל על אגג חרה בו אף ה'".

פרשת נבות היזרעאלי

לאחר שתי מערכות אלו שמהוות נקודת שיא בין אחאב לאלוקיו, באמצעותן הוא זוכה להתגלות אלוקית [באמצעות נביא] ולניסים, מתרחשת פרשת נבות היזרעאלי, המהווה נפילה מוסרית גדולה²⁷. שוב מתגלה לעינינו אחאב הפוסח על שתי הסעיפים, המטולטל בין כוחות ונאלץ להכריע. לזכותו יאמר שהוא כשלעצמו נהג תחילה כהלכה, מתוך ידיעה שאף מלך נתון לשלטון

27. בפירוש "דעת מקרא" מוטעמת סמיכות הפרשיות שבין שתי הפרשיות: "להנגיד את האכזריות ועוות הדין שבמעשה נבות, כנגד הרחמים והחסד שהפגין אחאב כלפי גדול אויבי ישראל".

החוק. לפיכך לא הפעיל את סמכותו המלכותית, ותגובתו הצטמצמה לתיסכול בלבד.

את מעשה הנבלה יזמה וביצעה איזבל אשתו, שהייתה אמונה על דרכי מלכי הגוים העומדים מעל לחוק, אלא שבמציאות של עם ישראל נאלצה לביים מעשה "חוקי". כמעשהו בהר הכרמל, כן מעשהו בפרשת נבות. בשני המקרים לא עצר אחאב כוח נגד אשתו, וכשם שלא התערב ברדיפתה את אליהו, כך לא התערב במעשה הנפשע גם עכשו. ובכל זאת יש הבדל, שכן בפרשת נבות הוא עצמו בא לקטוף את פרי הגזל, ולכן מגלגל עליו הנביא את כל האשמה. אמנם אחאב עשה תשובה, אך היא מועילה לו לדחיית העונש בדור אחד ולא לסליחה גמורה.

יושם אל לב, כי דינו של אחאב נחתם על המעשה הבלתי מוסרי שבפרשת נבות ולא על עבודה זרה שעבד, מעין פרשת דור המבול שחטאו בתחומים שונים, אבל לא נחתם דינם אלא על הגזל.

מלחמת רמות גלעד

הכתוב פותח בציון העובדה ששלוש שנים אין מלחמה בין ארם לישראל [כ"ב, א]. עם תום תקופה זו מציע אחאב ליהושפט מלך יהודה להצטרף אליו למלחמה ברמות גלעד [כ"ב, ג]²⁸. הרקע למלחמה לא כתוב, אולם יש לשער שביסודה עמדה השליטה על דרך המלך²⁹, העוברת מארצות הצפון דרך דמשק לאורך ההר המזרחי של ארץ ישראל עד לקרן אפריקה, לתימן ולאתיופיה. בדרך זו נהגו להוביל סחורות כבדות ערך וקלות משקל, כמו כסף וזהב, שנהבים, אבנים יקרות וחיות נדירות, והשולטים בה מתעשרים עושר רב. המלחמות הרבות שבין מלכי ישראל ויהודה על דרך זו נערכו על רקע זה.

מלחמה זו שונה משתי קודמותיה, שסבתן ידועה ומוצדקת ונערכו בעידוד נביא. מה שאין כן במלחמת רמות גלעד שנערכה לאחר הכשלונות של אחאב, בכריתת הברית עם ארם ובפרשת נבות היזרעאלי. דומה כי זרעי כשלונה של מלחמה זו טמונים כבר בראשיתה.

בניגוד לנביאי השקר המנבאים לאחאב הצלחה [כ"ב, יב], ניבא לו הנביא מיכיהו בן ימלה מפלה [שם יז], ובתיאור יחידאי במקרא אף מתאר את

28. עיר חשובה בעבר הירדן המזרחי. היתה עיר מקלט בנחלת שבט גד [דברים ד, מג]. לפי מסורת חז"ל מיקומה מול שכם [מכות ט, ע"ב]. אינצקלופדיה מקראית ערך "רמות גלעד", כרך ז', עמ' 379.

29. ראה י' אהרונ, "דרך המלך", ארץ ישראל בתקופת המקרא, ירושלים תשכ"ג, עמ' 42-45. וראה גם ב' עודד, הרקע ההיסטורי למלחמת רצין ופקח נגד אחז, תרביץ לח [תשכ"ט], עמ' 205-223.

המתרחש בבית דין של מעלה³⁰. לשאלת ה' "מי יפתה את אחאב?" מכריו הרוח "אני אפתנו", וחז"ל דרשו שזו רוחו של נבות היזרעאלי³¹. וכן כותב אברבנאל:

"ואחרי טענותיהם כולם [של המשמאילים והמיימינים]. אמר ה': מי יפתה את אחאב? רצה לומר שמצא אותו חייב מיתה, ולכן ביקש דרך להענישו בה ושיפול ברמות גלעד. כי לפי שהוא חמל על מלך ארם היה מהראוי שהוא ימיתו ועל ידו יקבל ענשו, מקום הרשע שמה יהיה המשפט".

והרמב"ם כותב³²:

"צא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה, שהרי נאמר בו 'רק לא היה כאחאב', וכשנסדרו עוונותיו וזכויותיו לפני אלוקי הרוחות, לא נמצא עון שחייבו כליו ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות".

משילובם של שני המקורות נלמד, שמפלתו של אחאב ברמות גלעד נחשבת כעונש על שני חטאיו האחרונים. כריתת הברית עם ארם ופרשת נבות. יושם אל לב, שלא על עבודה זרה שהיא עבירה שבין אדם למקום, נחתם גור דינו של אחאב, אלא על עבירות שיש בהן פגיעה בעם ישראל כעם וכבודדים.

מותו של אחאב קובע ברכה לעצמו. דומה שהנה הוא שב אל עצמו בשעתו האחרונה. אחאב נפצע מחץ ארמי, אולם סירב להתפנות ונשאר זקוף במרכבתו כל יום הלחימה, כדי לא להבעית את הלוחמים, ומת בערב, כנראה מאיבוד דם. במעשה זה החזיר אחאב לעצמו, ולו במידה מסויימת, את כבודו. בשעת אמת זו, רחוק מהשפעתה של איזבל אשתו, מתגלה אחאב בשעתו היפה. כשהוא החלטי בהכרעתו ואיננו פוסח עוד על שתי הסעיפים, מוסר אחאב את נפשו למען עם ישראל³³.

אחרית דבר

חז"ל לימדונו כי "נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה"³⁴. ברוח זאת יש להסביר את האריכות בה מתאר הכתוב את פרשת

30. תנחומא לשמות, שמות י"ח.

31. סנהדרין פט, ע"א. וראה ניתוח המעניין של יונה בר מעוז, במאמרה אחאב ונבות – עיונים בדרכי הצדק האלוהי, שמעתין יט (תשמ"ב, עמ' 15-19).

32. הלכות רוצח ושמירת נפש ד', ט.

33. "אחאב מלך ישראל שלא עשה אלא דבר אחד טוב, שנאמר 'והמלך היה מעמד במרכבה' [מלכ"א כ"ב, לה; מועד קטן כח, ע"ב].

34. מגילה יד, ע"א.

אחאב. הכתוב מציג בפנינו את אחאב כפוסח על שתי הסעיפים. כמי שנקרע בין השפעת הנביא להשפעתה של אשתו הגויה, אותה נשא כתוצאה של קיום קשרים עם מלכי הגוים. הסיפור מעמידנו על מה שעלול לקרות כאשר אין מקיימים את צו התורה להתרחק מעמי הסביבה.

יתר על כן, אחאב ניהל פוליטיקה ריאלית, במסגרתה כרת ברית עם מלך ארם, ולא חל ולא הרגיש שהנצחון שהנחיל לו ה' על ארם, לא נועד לקיום ברית אתם, אלא להיפך. מלכים כאחאב, כאחז מלך יהודה ומאוחר יותר כהורדוס, ביקשו להשתלב במרחב האזורי. אולם לו היה עם ישראל הולך בדרך זו, ספק אם היה ממשיך להתקיים.

פרשת אחאב מלמדת אפוא, שעל המלך לזכור שלעם ישראל השגחה מיוחדת המותנית בהתנהגותם הדתית והמוסרית, ולא בהשתלבותם במרחב האזורי. הוא הדין לפרשת נבות היזרעאלי המלמדת עד כמה חייב המלך להקפיד על הנאמר בפרשת המלך "לבלתי רום לבבו מאחיו" [דברים י"ז, כ].

פרשת אחאב מוצגת בשלושה מוקדים, המייצגים שלושה מעגלי מפגשים של מלך: **מול אלוהים, מול מלכי הסביבה ומול נתיניו**.

בפרשת הר הכרמל מוצג המלך מול בוראו, ומבחנו הוא, אם יקבל עול מלכות שמים או יעדיף אלוהים אחרים.

במלחמות ארם ניצב המלך מול שכניו, כשמבחנו הוא, האם יכיר בכך שעם ישראל מונהג על ידי בורא עולם בהשגחה מיוחדת, המחייבת גם דרך התנהגות מיוחדת, או יבחר בפוליטיקה ריאלית של השתלבות במרחב האזורי.

בפרשת נבות עומד המלך מול בני עמו, כשמבחנו הוא, האם הוא נועד לשרת את העם או שהוא רואה בעם את משרתיו בלבד.

שלושה מוקדים אלה משותפות שלוש נקודות רעיוניות: **הנסיון, ההשגחה והבחירה החפשית**.

הרבה יותר מאשר אצל מלכים אחרים, מודגש אצל אחאב עניין ההתלבטות והבחירה החפשית, כאשר שתי דמויות מנהלות מאבק על השפעתו. במאבק הפנימי הקשה, מוצג אחאב כפוסח על שתי הסעיפים, כמטולטל בין כוחות מנוגדים: בין טומאה לטהרה, בין קודש לחול, "בודד בצמרת" ונאלץ להכריע כשהוא שורה עם מצפונו. תיאורי מצבים החושפים התלבטויות ומאבקים בין כוחות אלו באישיותו של המלך, אין דומה להם במקרא.

דומה כי פרשת אחאב המתוארת בפירוט רב כל כך, מטרתה ללמד לקח את מנהיגי ישראל לדורותיהם, שלא היגיון של פוליטיקה ריאלית מתווים את דרכו של עם ישראל בארצו, לא מנהגי גוים ופולחנם יתאימו לו, ואף בהליכותיהם האישיות חייבים הם לסגל לעצמם דרך של תורה. רק ההקפדה על אלו יגרמו למלך שיקויים בו "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל" [דברים י"ז, כ].